

לגדולתו או לקנאתו במרדכי בקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. משא"כ בשאר חדשים אין שיך לפרש כן (עפ"י רש"ש).

זלעיבורין... בהפסקה לא קמיירי. ע' בנספח שבסוף המסכת, בבאור הענין.

(ע"ב) 'לרבא ליתני ששה לרב נחמן בר יצחק ליתני חמשה? – אמר רב פפא: כי קא חשיב מידי דחייל מאורתא, מידי דלא חייל מאורתא לא קא חשיב'. ואם תאמר, עדיין ט"ז בניסן הוא ראש השנה לקצירת העומר, שאסור לקצור מהתבואה החדשה קודם לכן, וזה הלא חל בלילה? ואפשר לפי שהיא מצוה התלויה בקרקע, אין איסור קצירה נוהג אלא בארץ ישראל ולא מנתה המשנה אלא דברים שיש בהם נפקותא בכל מקום. עוד אפשר, משום שקוצרים בית השלחים קודם לעומר כי לכתחילה אין מביאים משם עומר, לכך לא החשיבו התנא (עפ"י אור שמח תמידין ומוספין ז, ג). מו"מ נוסף בתירוץ רב פפא – ע' בטורי אבן; חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב מה.

דף ח

'אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו'. כן דרכו של רבי יוחנן בהרבה מקומות בבאור מחלוקות התנאים: להלן י: שבת קיז; עירובין כו. קה. פסחים סח; יומא ס. סא. ביצה טו; תענית כט; מגילה ו: יט. קדושין נב; סנהדרין עח; קב: זבחים נח. מנחות כב. צז. חולין קא; ערכין לב.

'מתעברות באדר ויולדות באב, ראש השנה שלהן אלול'. חישבו לפי בהמות דקות שהן הרוב לעומת הגסות (עפ"י טורי אבן ושפת אמת, ע"ש).

'באחד בתשרי ראש השנה לשנים... אמר רב נחמן בר יצחק: לדין, דכתיב מרשית השנה ועד אחרית שנה'. מרשית אותיות מתשרי (בעל הטורים פר' עקב יא, יב).

'איזהו חג שהחדש מתכסה בו'. הלבנה נקראת בלשון חכמים 'חודש' כגון: 'אב ובנו שראו את החודש' (משנה להלן כב). 'אין מברכין על החודש עד שתתמלא פגימתה...' (סנהדרין מא:). וכן דרשו (במדרש רבה) על החדש הזה לכם על הלבנה עצמה (כן הוא על פי פרש"י. וע' גם ברש"י תהלים פא, ד). ולפירוש רבנו משולם (בתד"ה שהחדש) 'חודש' היינו יום ראש חדש, וכן הוא לשון הכתוב בכמה מקומות: מחר חודש [אבל רש"י פירש (בשמואל א-כ) מחר חידושה של לבנה]; והשבת כל משושה חגה חדשה ושבתה; לא חדש ולא שבת היום. פירוש חדש להחדש מתכסה בו, ע' בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב יז סא, ג (-) אין תוקעים במקדש בשביל ראש חדש).

(ע"ב) 'מלמד שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החודש'. נראה דלאו דוקא אמרו אלא עיקר הכוונה שאם בית דין משנים לעבר החודש, אין בית דין של מעלה דנים, אבל כשיודעים שב"ד יקדשו היום – דנים למעלה מיד בבקרו של יום ואין ממתנינים לקידוש החודש (עפ"י שפת אמת).

'מלך וציבור – מלך נכנס תחילה לדין... מאי טעמא, אי בעית אימא לאו אורח ארעא למיקם מלכא אבראי'. צריך לבאר מהו ענין 'אבראי' בדין שלמעלה. ונראה על פי מה שכתב באגרת שבסוף ספר 'קול שמחה' על הכתוב מרחוק ה' נראה לי, שזהו סוד ראש השנה. ויש לפרש, הנה הדין צריך להיות נבדל מהנידונים, והרי הקב"ה קרוב לכל קוראיו ובייחוד לישראל שנקראו בנים, ועל כרחנו לומר שבראש השנה מתרחק כביכול מהנבראים כדי לדונם. אך ישראל המבינים מקרבים עצמם יותר ויותר, כמשל התינוק שאמו מסתרת ממנו באחת מזויות הבית וכשהתינוק מרגיש שהיא שם הרי הוא רץ בזריות אל חיק אמו, באהבה רבה יותר מזו שהיה רץ אליה לולא נסתתרה. ומכל מקום התרחקות זו נקראת 'למיתב אבראי', ולא אורח ארעא שיתרחק הש"י מהמלך קודם דינו, ועל כן נכנס המלך תחילה וכשזכה בדינו הרי נעשה שוב מקורב.

והטעם השני, 'מקמי דליפוש חרון אף' – וכי תעלה על דעתך ששופט כל הארץ לא יעשה משפט צדק בשביל כעס על זולתו? אך הפירוש הוא לפי שאשמותיהם של ישראל תלויות בדייניהם ובראשיהם, כי יש בידם למחות (כמו שהביא רש"י (דברים א) על הפסוק 'אשימם בראשיכם'), ובודאי שהמלך שהכל כפופים אליו, אשמות הציבור תלויות בו, וזהו ה'חרון-אף' שיש עליו מחמת הציבור, ועלולים אשמות אלו להצטרף עם חטאיו הפרטיים – על כן נידון הוא מפאת עצמו תחילה וכשיצא מהם זכאי שוב אין מצטרפים חטאיו שכבר נמחלו עם אשמות הקהל, להיות עמהם רוב (עפ"י שם משמואל ר"ה תרעב).
ע"ע אגרות משה או"ח (ח"ה חז, ז) לענין אמירת 'באהבה' בראש השנה שחל בשבת – האם יש אהבה בדין.

'וקדשתם את שנת החמשים... שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים'. משמע שהיובל תלוי בקידוש, וכמו בקידוש החודש [להלכה] אם לא קדשוהו בית דין אינו מקודש, כך גם קביעות היובל תלוי בקידוש בית דין (עפ"י הגר"ח הלוי שמיטה ויובל ט, ו – בדעת הרמב"ם. ונשא ונתן שם בדעת הראב"ד, האם ספירה וקידוש מעכבים).

דף ט

'לאפוקי מדרבי יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן'. הפירוש המקובל אצל הראשונים הוא שלשיטת רבי יהודה, היובל עולה הן למנין שנות השמיטה הבאה, הן למנין היובל הבא. נמצא לפי זה שאין בין יובל ליובל כי אם ארבעים ושמונה שנה לדעת רבי יהודה. וכן מתבאר מן הסוגיא בערכין (כד, ב וברש"י). וכן משמע בסוגיא בנדרים (סא).

אך בירושלמי מבואר שלרבי יהודה פעמים בא היובל באמצע שנות השמיטה או בשמיטה עצמה. לשיטה זו אין קשר בין מנין שנות השמיטה למנין שנות היובל. ולפי זה היובל הראשון בכניסת ישראל לארץ היה לאחר שנת השמיטה השביעית, ושנת היובל היתה השנה הראשונה לשמיטה הבאה, ורק בשנה שלאחריו, השנה השנייה לשמיטה, התחילו למנות שנה ראשונה ליובל הבא, כך שהיובל הבא חל בשנה השנייה לשמיטה וזה שלאחריו בשלישית, וכן הלאה. (וכך פרש מדעתנו את שיטת רבי יהודה, רבי יהונתן אייבשיץ, בספרו 'אורים ותומים' סי' טז).

ולפירוש זה מובנת מחלוקת נוספת בין רבי יהודה לחכמים (להלן); האם מונים יובלות אף בזמן שלא שמרו שמיטות – שלרבי יהודה, היובל והשמיטה אינם תלויים זה בזה כל עיקר (אור שמח הל' שמיטה פרק י. ושנה דבריו במשך חכמה בהר כה, י. ובוזר באר את לשון הכתובים, וכן כמה סוגיות).